

FIBULE ROMANE DIN COLECȚIILE MUZEULUI JUDEȚEAN DEVA (II)

SORIN COCIȘ, ADRIANA RUSU

Partea a doua a studiului¹ cuprinde un număr de 27 fibule, din care 16 provin de la Micia, fie din descoperiri întâmplătoare fie din cercetările mai vechi; localitatea se înscrie de altfel printre cele mai bogate din Dacia pentru acest gen de material arheologic². Un număr de 4 piese provin de la Ulpia Traiana, restul pieselor nu au locul de descoperire precizat dar nu este exclus ca multe să provină tot de aici³. În lipsa unor contexte arheologice, încadrarea tipologică și cronologică s-a putut face numai pe baza analogiilor cu piese similare din alte centre ale Daciei sau ale altor provincii. În privința materiei prime utilizate, două piese sînt argintate, celelalte fiind confecționate din bronz. Opinem că cele mai multe dintre ele sînt produse în atelierele locale.

CATALOG⁴

1. Fibulă (pl. I, 1). Bronz, turnare. Fragmentară. L=5,8 cm. Piesa păstrează o mică parte din corp, respectiv o nodozitate; piciorul fațetat se termină în buton, portagrafa este dreptunghiulară. Fibulă puternic profilată; analogii: Buciumi⁵, Micia⁶, Augst⁷. Secolul al II-lea e.n. Micia. M. J. Deva, nr. inv. 2461. Inedită.

¹ S. Cociș, Adriana Rusu, în *Sargetia*, XVIII—XIX, 1984—1985 (sub tipar).

² Pentru Micia vezi: I. H. Crișan, în *ActaMP*, III, 1979, p. 303; S. Cociș, în *ActaMN*, XXI—XXII, 1985—1986 (sub tipar). Un număr de aproximativ 50 de piese se găsesc în depozitele Muzeului Național (informație amabilă I. Petculescu).

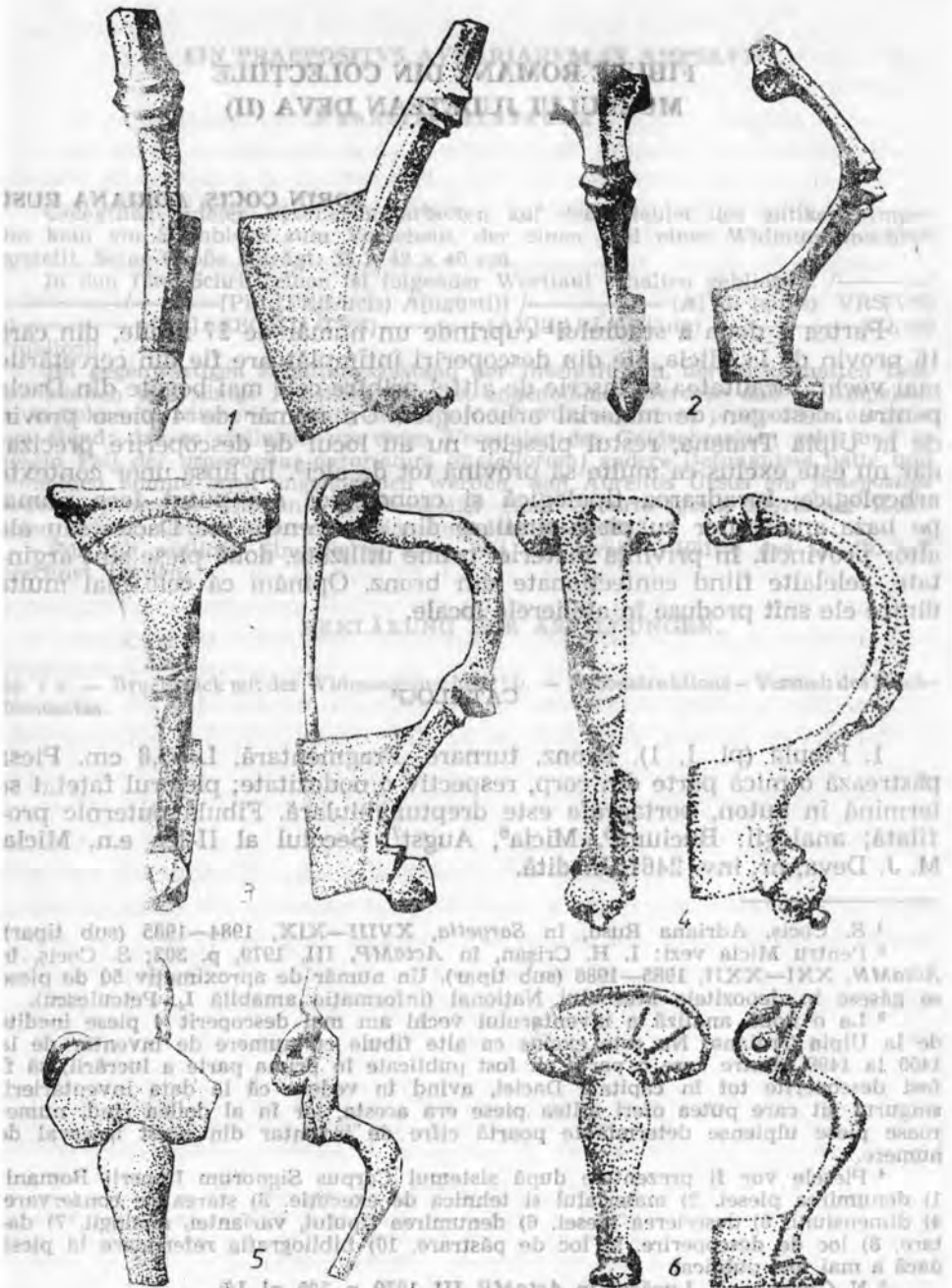
³ La o nouă analiză a inventarului vechi am mai descoperit 4 piese inedite de la Ulpia Traiana. Nu este exclus ca alte fibule cu numere de inventar de la 1400 la 1499 (dintre care o parte au fost publicate în prima parte a lucrării) să fi fost descoperite tot în capitala Daciei, avînd în vedere că la data inventarierii singurul sit care putea oferi atîtea piese era acesta, iar în al doilea rînd, numeroase piese ulpiense determinate poartă cifre de inventar din acest interval de numere.

⁴ Piesele vor fi prezentate după sistemul *Corpus Signorum Imperii Romani*: 1) denumirea piesei. 2) materialul și tehnica de execuție. 3) starea de conservare. 4) dimensiuni. 5) descrierea piesei. 6) denumirea tipului, variantei, analogii. 7) datare. 8) loc de descoperire. 9) loc de păstrare. 10) bibliografia referitoare la piesă dacă a mai fost publicat.

⁵ N. Gudea — V. Lucăcel, în *ActaMP*, III, 1979, p. 325, pl. I/5.

⁶ I. H. Crișan, în *ActaMP*, III, 1979, pl. I/3.

⁷ E. Riha, *Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst*, Augst, 1979, p. 80, pl. 9/249.

PC.I: I — 4. fibule paternic profilate; 5—6. fibule cu genunchi,

2. Fibulă (pl. I, 2). Bronz, turnare. Fragmentară. L=4,9 cm. Corpul piesei, puternic curbat, este străbătut de o nervură longitudinală și o nodozitate aplatizată. Piciorul se termină în buton iar portagrafa este dreptunghiulară. Același tip (analogii), aceeași datare ca la piesa nr. 1. Micia. M. J. Deva, nr. inv. 3079.

3. Fibulă (pl. I, 3). Bronz, turnare. Bună. L=5 cm. Piesa are corpul puternic curbat, ornamentat cu o nodozitate aplatizată. Capul este format dintr-o plăcuță care acoperă resortul alcătuit din 10 spirale. Același tip (analogii), aceeași datare ca la piesa nr. 1. Micia. M. J. Deva, nr. inv. 3083. Inedită.

4. Fibulă (pl. I, 4). Bronz, turnare. Fragmentară, lipsește acul. L=5,7 cm. Corpul piesei este realizat ca la piesele anterioare, sistemul de închidere este prin balama. Fibula puternic profilată: analogii: Slimnic⁸, Augst⁹. A doua jumătate a secolului al II-lea e.n. Ulpia Traiana. M. J. Deva, nr. inv. 15 826. Inedită.

5. Fibulă (pl. I, 5). Bronz, turnare. Fragmentară. L=3,4 cm. Corpul piesei este puternic curbat, avînd la cap un semidisc, sub care se păstrează resortul. Fibulă cu genunchi, varianta cu semidisc; analogii: Porolissum¹⁰, Augst¹¹. Sfirșitul secolului al II-lea — prima jumătate a secolului al III-lea e.n. Micia. M. J. Deva, nr. inv. 3085. Inedită.

6. Fibulă (pl. I, 6). Bronz, turnare. Fragmentară. L=4 cm. Aceeași descriere, același tip (analogii) și aceeași datare ca la piesa nr. 5. Micia. M. J. Deva, nr. inv. 3070. Inedită.

7. Fibulă (pl. II, 1). Bronz, turnare, incizare. Fragmentară. L=6,6 cm. Corpul piesei lățit în formă de bandă, avînd ca ornament cercuri incizate ce se continuă și pe picior; portagrafa este trapezoidală, iar sistemul de închidere este prin balama. Fibula Aucissa; analogii: Drobeta¹², Orșova¹³, Bex¹⁴. Secolul al II-lea e.n. Micia. M. J. Deva, nr. inv., 3081. Inedită.

8. Fibulă (pl. II, 2). Bronz, turnare. Bună. L = 3,3 cm. Corpul este fatetat, avînd la cap o mică cutie (rolă), în care nu se află resortul ca la exemplarele clasice, ci acul prins în sistem de balama. Portagrafa este sub formă de cîrlig. Fibulă cu genunchi, varianta cu cutie; analogii: Dacia (necunoscut)¹⁵, Saalburg¹⁶. Sfirșitul secolului al II-lea — prima jumătate a secolului al III-lea e.n. Micia. M. J. Deva, nr. inv. 3078. Inedită.

9. Fibulă (pl. II, 3). Bronz, turnare. Fragmentară. L=3,3 cm. Corpul piesei, puternic curbat, are spre cap trei noduli în trepte. Fibulă cu genunchi, varianta cu cutie; analogii: Porolissum¹⁷, Saalburg¹⁸. Aceeași datare

⁸ I. Glodariu, *Așezări dacice și daco-romane la Slimnic*, București, 1981, p. 47, fig. 31/18.

⁹ E. Riha, *op. cit.*, pl. 49/1423.

¹⁰ N. Gudea — V. Lucăcel, *op. cit.*, p. 361, pl. X/361.

¹¹ E. Riha, *op. cit.*, pl. 12/291—296.

¹² D. Popescu, în *Dacia*, V—VI, 1935—1936, p. 244, fig. 3/1—2.

¹³ A. Bodor, I. Winkler, în *ActaMN*, XVI, p. 148, fig. 7/3—4.

¹⁴ E. Ettliger, *Die römischen Fibeln in der Schweiz*, Berna, 1972, p. 89, pl.

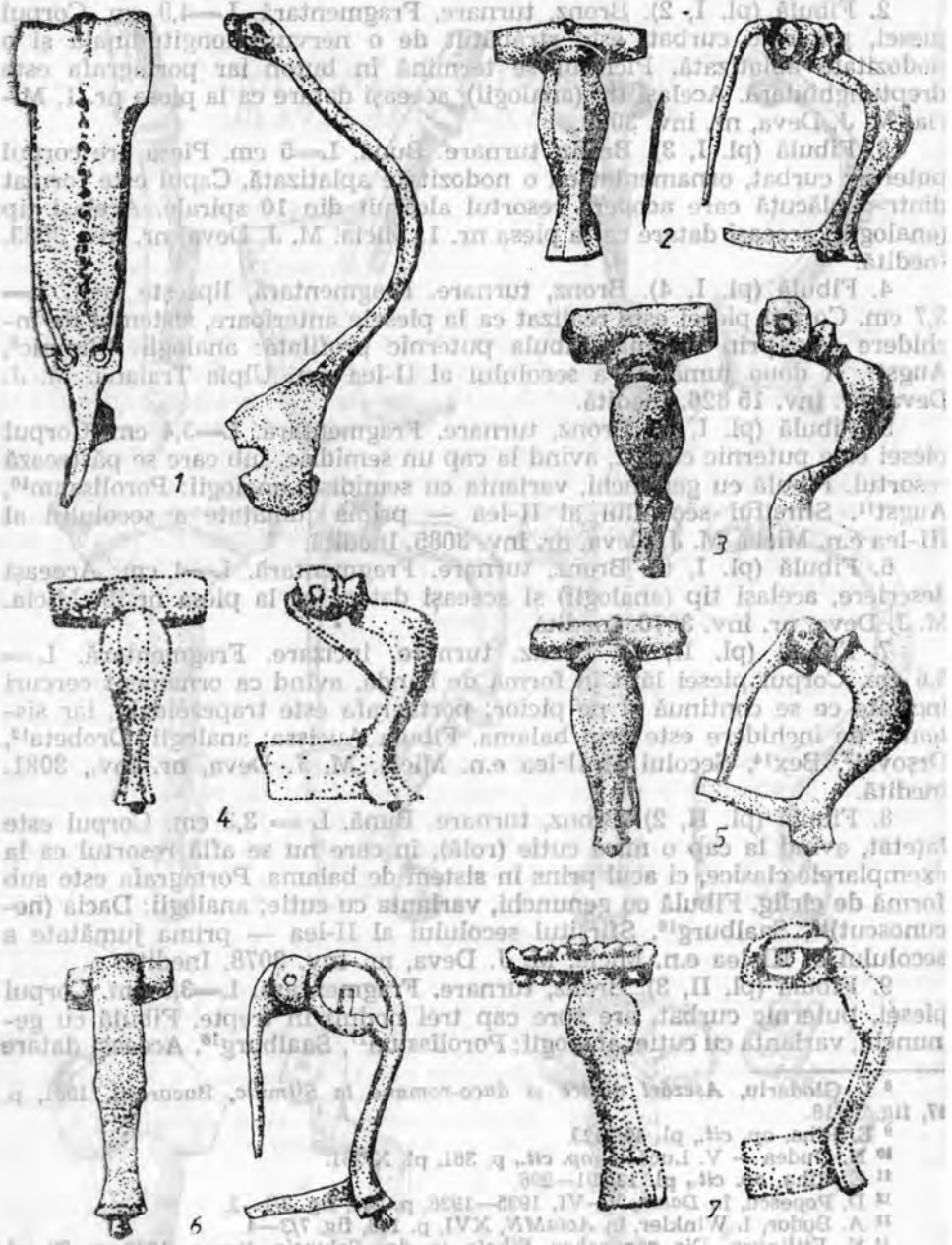
9/2.

¹⁵ D. Popescu, în *Dacia*, IX—X, 1941—1944, p. 493, pl. 5/51.

¹⁶ A. Böhme, în *Saalb.-Jahrb*, XXIX, 1972, nr. 429.

¹⁷ N. Gudea — V. Lucăcel, *op. cit.*, p. 68, pl. VII/71—74.

¹⁸ A. Böhme, *op. cit.*, nr. 418

Pl. II: 1. fibula Aucissa; 2-6 fibule cu genuinchi; 7. fibulă în formă de trompetă.

și același loc de descoperire ca la piesa nr. 8. M. J. Deva, nr. inv. 3551. Inedită.

10. Fibulă (pl. II, 4). Bronz, turnare. Bună. L=3,2 cm. Aceeași descriere, tip (analogii) și datare ca la piesa nr. 9. Necunoscut. M. J. Deva, nr. inv. 1460. Inedită.

11. Fibulă (pl. II, 5). Bronz, turnare. Bună. L=3 cm. Aceeași descriere, tip (analogii) și datare ca la piesa nr. 8. Ulpia Traiana (?) M. J. Deva, nr. inv. 15 949. Inedită.

12. Fibulă (pl. II, 6). Bronz, turnare. Bună. L=3,8 cm. Corpul are forma unei chei; piciorul se termină în buton, iar sistemul de închidere prin balama. Fibulă cu genunchi, varianta cu capul traforat; analogii: Porolissum¹⁹, Mandeuere²⁰. Sfirșitul secolului al II-lea — prima jumătate a secolului al III-lea e.n. Micia. M. J. Deva, nr. inv. 3573. Inedită.

13. Fibulă (pl. II, 7). Bronz, turnare. Fragmentară. L=3,6 cm. Corpul piesei este în formă de con, piciorul este lung, avînd două nervuri. Resortul este format din 6 spire, iar coarda exterioară. Fibulă în formă de trompetă; analogii: Alba Iulia²¹, Mähren²². Secolul al II-lea e.n. Necunoscut. M. J. Deva, nr. inv. 1468. Inedită.

14. Fibulă (pl. III, 1). Bronz, turnare, emailare. Fragmentară. L=3,5 cm. Corpul piesei este în forma unei păsări, avînd pe aripi și coadă 4 cerculețe umplute cu email. Fibulă figurată, varianta zoomorfă; analogii: Brigetio²³. Secolele II—III e.n. Micia. M. J. Deva, nr. inv. 3088. S. Cociș în *Apulum*, XXIII, 1986, p. 167, pl. III, 6.

15. Fibulă (pl. III, 2). Bronz, argintare, turnare. Fragmentară. L=4 cm. Corpul este plat, fiind traforat în formă de trompetă. Fibulă plată, varianta cu corpul traforat; analogii: Porolissum²⁴, Saalburg²⁵. A doua jumătate a secolului al II-lea — prima jumătate a secolului al III-lea e.n. Necunoscut. M. J. Deva, nr. inv. 1487. Inedită.

16. Fibulă (pl. III, 3). Bronz, turnare. Fragmentară. L=4,8 cm. Corpul piesei, plat, este traforat în formă de trompetă; analogii: Porolissum²⁶. Aceeași datare și același loc de descoperire ca la piesa nr. 15. M. J. Deva, nr. inv. 1884. Inedită.

17. Fibulă (pl. III, 4). Bronz, turnare. Fragmentară. L=4,5 cm. Corpul piesei, plat, este traforat în formă de trompetă. Același tip ca la piesa nr. 16; analogii: Porolissum²⁷. Aceeași datare ca la piesa nr. 15. Micia. M. J. Deva, f.n. Inedită.

18. Fibulă (pl. III, 5). Bronz, turnare. Fragmentară. D=2,7 cm. Corpul piesei este plat, avînd 4 orificii. Fibulă traforată, varianta cu capul

¹⁹ N. Gudea — V. Lucăcel, *op. cit.*, p. 376, pl. XXV/315—317.

²⁰ E. Ettliger, *op. cit.*, p. 135, pl. 15/20.

²¹ I. Novak, în *Közlemenyek*, IV (1, 2), 1944, p. 82, fig. 1/4.

²² I. Peskar, *Fibeln aus der römischen Kaiserzeit, in Mähren*, Praga, 1972, p. 88, pl. 14/4.

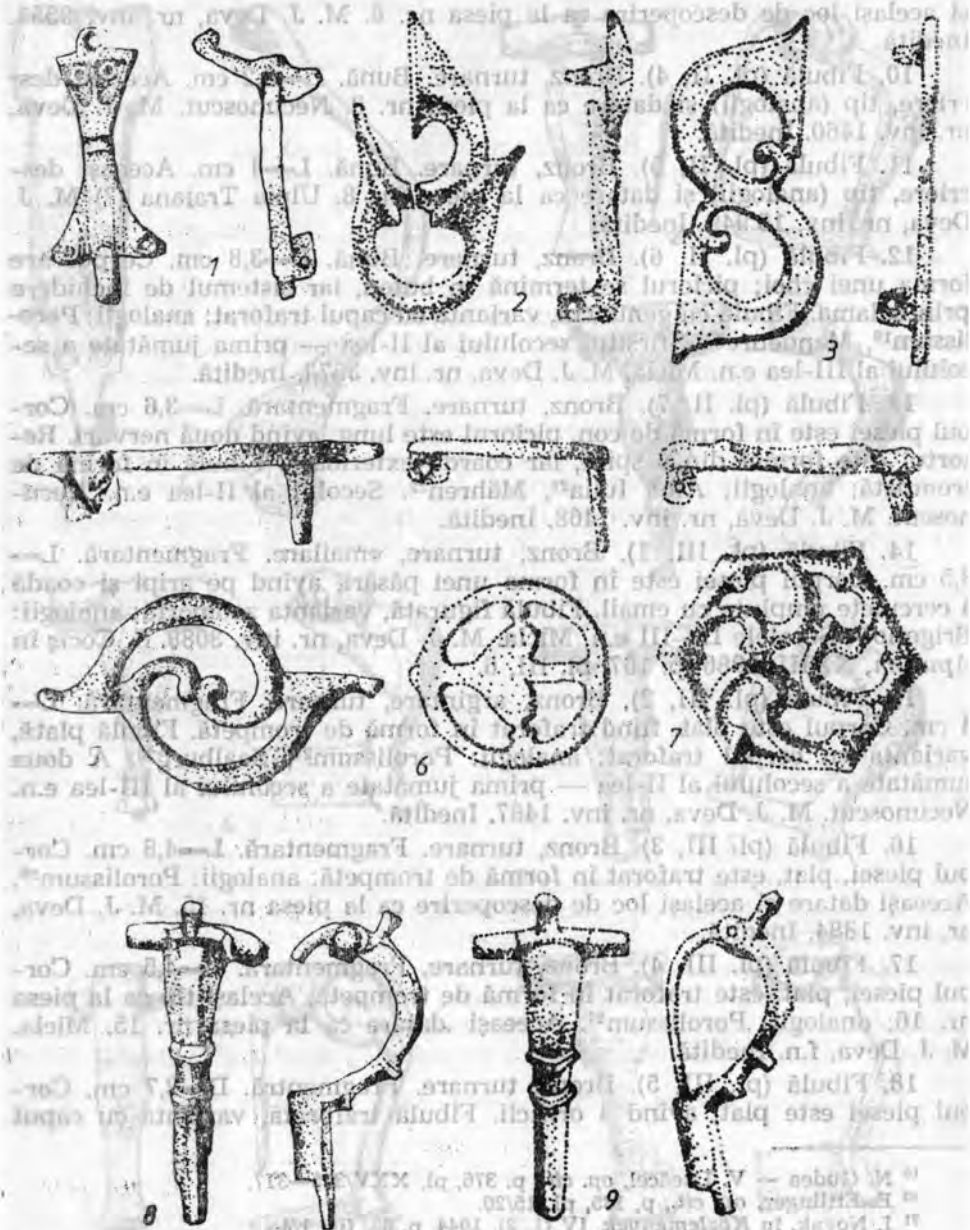
²³ I. Sellye, în *DissPann*, II, 8, 1939, p. 78, pl. XIII/13—19.

²⁴ N. Gudea — V. Lucăcel, *op. cit.*, pl. XXVI/326.

²⁵ A. Böhme, *op. cit.*, pl. 29/1145—1149.

²⁶ N. Gudea — V. Lucăcel, *op. cit.*, pl. XXV/318—329.

²⁷ *Ibidem*, pl. XXVII/327.

Pl. III 1. fibulă emailată; 2-6. fibule traforate; 7-8. fibule în formă de T.

traforat; analogii: Porolissum²⁸, Augst²⁹. Aceeași datare ca la piesa nr. 15. Necunoscut. M. Deva, nr. inv. 1889. Inedită.

19. Fibulă (pl. III, 6). Bronz, turnare. Fragmentară. L=3,5 cm. Corpul piesei este plat, avînd 7 orificii în formă de trompetă. Același tip ca la piesa nr. 16; analogii: Porolissum³⁰, Saalburg³¹. Aceeași datare ca la piesa nr. 15. Necunoscut. M. J. Deva, nr. inv. 1883. Inedită.

20. Fibulă (pl. III, 7). Bronz, turnare. Fragmentară. L=4,2 cm. Corpul piesei, curbat, are 2 nervuri longitudinale și 2 nervuri unghiulare la bază. Capul este în forma unei role cu un buton central. Sistemul de închidere se realizează prin balama. Piciorul este scurt, ornamentat cu două nervuri ce se continuă din corpul fibulei. Portagrafa este scurtă, tubulară. Fibulă în formă de T, varianta cu un buton; analogii: Slimnic³², Augst³³. Prima jumătate a secolului al III-lea e.n. Micia. M. J. Deva, nr. inv. 3086. Inedită.

21. Fibulă (pl. III, 8). Bronz, turnare. Bună L=4,2 cm. Aceeași descriere, tip (analogii) și datare ca la piesa nr. 20. Necunoscut. M. J. Deva, nr. inv. 1475. Inedită.

22. Fibulă (pl. IV, 1). Bronz, turnare. Bună. L=4,6 cm. Corpul este în formă de bandă, cu trei nervuri longitudinale, ce se continuă și pe picior. La cap, sistemul de închidere este realizat prin resort format din 10 spire și coardă interioară. Portagrafa este scurtă, de formă tubulară. Fibulă în formă de T, varianta fără buton; analogii: Porolissum³⁴, Augst³⁵. Prima jumătate a secolului al III-lea e.n. Necunoscut. M. J. Deva, nr. inv. 1475. Inedită.

23. Fibulă (pl. IV, 2). Bronz, turnare. Bună. L=4 cm. Corpul piesei, lătit la cap, se îngustează mult spre picior. Pe margini este ornamentată cu două șiruri de incizii triunghiulare. Fibulă cu piciorul întors pe dedesubt (?); analogii: Turda³⁶. Prima jumătate a secolului al III-lea e.n. Micia. M. J. Deva, nr. inv. 3084. Inedită.

24. Fibulă (pl. IV, 3). Bronz, turnare. Fragmentară. L=5 cm. Corpul în formă de bandă, piciorul se repliază sub corp, fiind prins cu 3 spire de acesta. Fibulă cu piciorul întors pe dedesubt; analogii: Apahida³⁷, Pannonia³⁸. Prima jumătate a secolului al III-lea e.n. Micia M. J. Deva, nr. inv. 3082. Inedită.

25. Fibulă (pl. IV, 4). Bronz, turnare. Fragmentară. L=4,7 cm. Aceeași descriere, tip (analogii) și datare ca la piesa nr. 24. Necunoscut. M. J. Deva, nr. inv. 1471. Inedită.

26. Fibulă (pl. IV, 5). Bronz, turnare. Fragmentară. L=5,9 cm. Corpul piesei, în formă de bandă, este ornamentat cu 4 linii incizate longitudinale.

²⁸ I. H. Crișan, *op. cit.*, pl. V/1.

²⁹ E. Riha, *op. cit.*, pl. 59/1554, 1555, 1562.

³⁰ N. Gudea — V. Lucăcel, *op. cit.*, pl. XXVII/328.

³¹ A. Böhme, *op. cit.*, pl. 29/1139.

³² I. Glodariu, *op. cit.*, p. 48, fig. 33/14.

³³ E. Riha, *op. cit.*, pl. 49/1426.

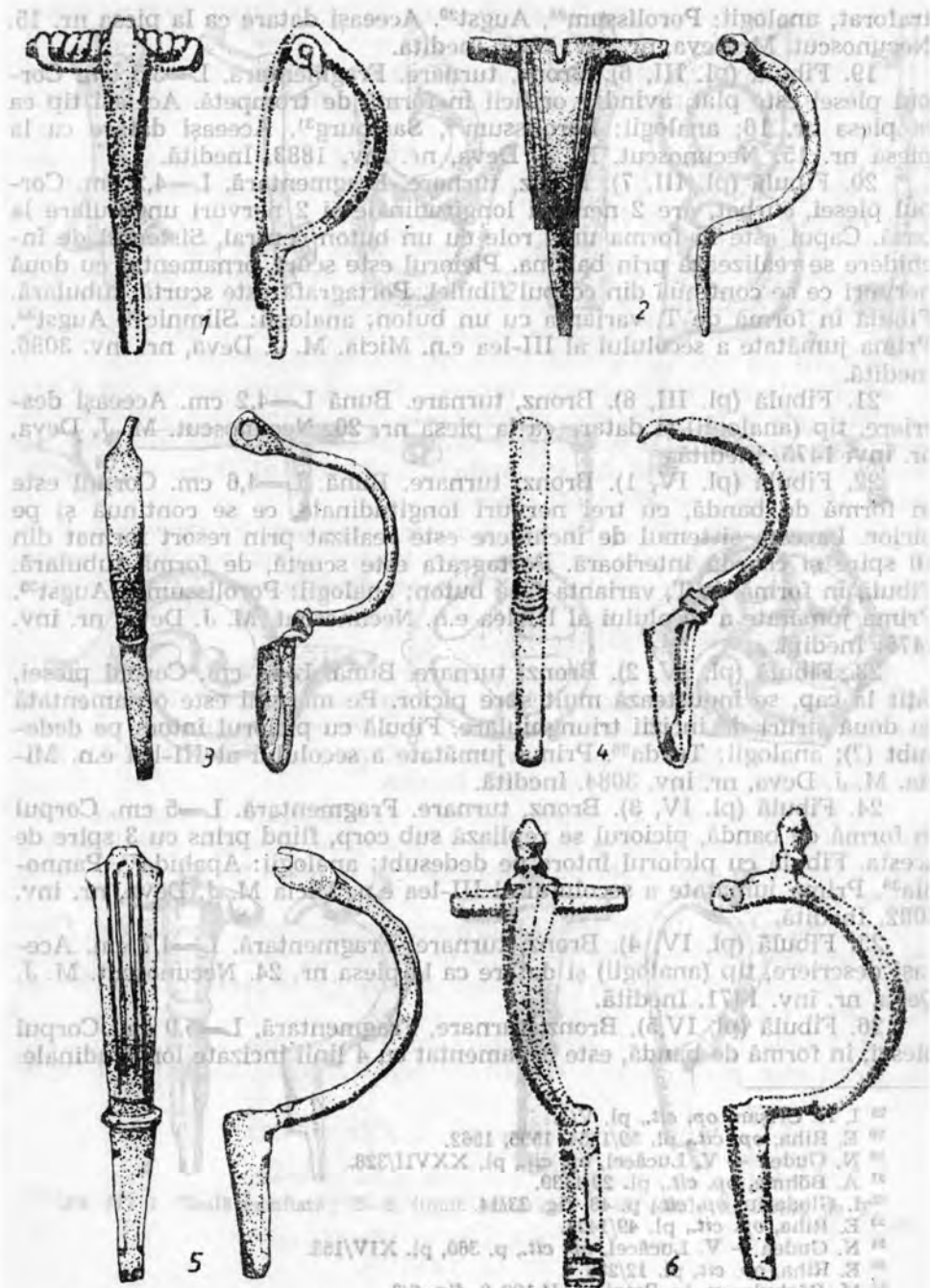
³⁴ N. Gudea — V. Lucăcel, *op. cit.*, p. 360, pl. XIV/153.

³⁵ E. Riha, *op. cit.*, pl. 12/286.

³⁶ M. Bărbulescu, în *Potaissa*, II, 198 0, fig. 2/3.

³⁷ K. Horedt, în *Apulum*, XVI, 1978, pl. 7/1.

³⁸ E. Patek, în *DissPann*, II, 19, 1942, p. 137—140.

Pl. IV : 1,5,6. fibule în formă de T; 3-4. fibule cu piciorul întors pe dedesubt

